

فصلنامه علمی- تخصصی معارف علوم انسانی و علوم اسلامی

شماره نهم، تابستان ۱۴۰۱، ص ۲۳-۳۴

توثیق عام و کتاب بشاره المصطفی (ص) لشبیه المرتضی (ع)

علی صالحی^۱

علی دلبری^۲

چکیده

علمای رجال در بررسی حال راویان و بحث درباره وثاقت و یا ضعف ایشان علاوه بر توثیقات خاص، در مواردی با استناد به قواعد عمومی، برخی از راویان را در شمار موثقان وارد کرده اند. بررسی دقیق توثیقات عمومی از جمله مسائلی است که در پژوهش های رجالی از اهمیت بسیاری برخوردار است. توثیق راویان کتاب بشاره المصطفی لشبیه المرتضی از سوی برخی علمای متاخر به عنوان توثیقی عام تحت ضابطه ای خاص معرفی شده است. پژوهش حاضر پس از بررسی شخصیت مولف و اعتبار سنجی کتاب، گزارشی از مستند «توثیق راویان کتاب بشاره المصطفی» ارائه کرده و سپس به نقد این نظریه پرداخته است. این نظریه بازتاب های گوناگونی در بین رجالیان متاخر امامی داشته است؛ به گونه ای که برخی معتقد به وثاقت تمام راویان کتاب بشاره المصطفی شده و برخی دیگر مانند آیت الله خوبی، آن را غیر معتبر دانسته اند. ناگفته پیداست که در صورت پذیرش این نظریه بخشی از راویان ضعیف را باید در شمار ثقات دانست. این پژوهش با تکیه به یافته های رجالی و حدیثی، ناتمامی این نظریه را اثبات نموده است. از این رو دایره مستند توثیق صرفاً منحصر به مشایخ بی واسطه عماد الدین طبری می شود و سایر راویان موجود در سلسله اسناد کتاب بشاره المصطفی در دایره توثیق نمی گنجد.

کلید واژه ها: بشاره المصطفی لشبیه المرتضی، عماد الدین طبری، مشایخ ثقات، روات، توثیق عام

۱. دکتری، رشته علوم قرآن و حدیث، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مشهد، استان خراسان رضوی، ایران، فعال فرهنگی و پژوهشگر علوم اسلامی، نویسنده مسئول، alitalehe6@gmail.com

۲. دارای مدرک دکتری، استادیار دانشگاه علوم قرآن و حدیث دانشگاه علوم اسلامی رضوی، شهر مشهد، استان خراسان رضوی، ایران، پژوهشگر و فعال فرهنگی، saddelbari@gmail.com

مقدمه

کارکردهای دانش رجال، شناخت حال راویان سند حدیث است. از همین رو علمای رجال در بررسی حال راویان و بحث در باره وثاقت و یا ضعف ایشان علاوه بر توثیقات خاص گاه در مواردی با استناد به قواعدی کلی و فراگیر، برخی از راویان ناشناخته را در شمار موثقان وارد کرده و به اعتبار روایاتشان حکم نموده‌اند. مواردی همچون توثیق تمامی راویان سلسله اسناد کتاب تفسیر قمی، راویان سلسله اسناد کتاب کامل الروایات، راویان مذکور در سلسله اسناد کتاب کافی، راویان کتاب من لا یحضره الفقیه، راویان مذکور در سلسله اسناد کتاب المزار، راویان روایات کتاب المقنع تألیف شیخ صدوق و هم چنین قاعده «توثیق راویان کتاب بشاره المصطفی و توثیقاتی از این دست از جمله قواعد فراگیری است که رجالیان با استناد به آنها به تأیید گروهی از راویان پرداخته‌اند. قبل از تبیین مستند توثیق سلسله راویان کتاب بشاره المصطفی نخست به اختصار به شرح حال مولف و معرفی کتاب اشاره می‌گردد.

۱- شرح حال مولف و معرفی کتاب

الف) شخصیت شناسی

ابو جعفر، محمد بن ابی القاسم طبری، معروف به عماد الدین طبری از علمای بزرگ و فقهای امامیه و محدثی متعبد در عرصه علوم اسلامی است. او در قرن پنجم و ششم هجری می‌زیسته و از خاندان علم و اجتهاد و از ستارگان درخشان حوزه علمیه نجف اشرف می‌باشد.

از تاریخ دقیق ولادت و وفات او اطلاعی وجود ندارد؛ اما طبق نوشتاری در الذریعه، وی تا سال ۵۵۳ هجری زنده بوده است.^۱ پدر او ابوالقاسم، محمد بن علی از فقهای بزرگوار شیعه بوده و جد او نیز از بزرگان شیعه به شمار می‌رفته و عماد الدین در دامان چنین پدرانی تربیت یافته است.

۱- در نگاه بزرگان

بزرگان حدیث ابو جعفر عماد الدین طبری را به جلالت و بزرگی ستوده‌اند.

۱ الذریعه، آقا تهرانی ج ۳، ص ۱۱۷.

علامه بزرگوار، شیخ آقا بزرگ طهرانی، کتاب شناس زبده جهان تشیع می نویسد: شیخ عماد الدین بن رستم طبری آملی از راویان فعالی است که به طور گسترده از اساتیدش احادیث پیامبر صلی الله علیه و آله و ائمه علیهم السلام را روایت کرده است.^۱

قطب راوندی که از شاگردان ایشان بوده درباره این بزرگوار می نویسد: او ثقه‌ای جلیل القدر و محدث است که از آثار ایشان کتاب شریف بشارة المصطفی لشیعة المرتضی است که در ضمن هفده جزء آن را نگاشته است.

شیخ حر عاملی نیز درباره عظمت عماد الدین طبری این چنین اظهار نظر کرده است: استاد و پیشوای شیعیان، عماد الدین أبو جعفر محمد علی طبری آملی، از فقیهان مورد اعتمادی است که از شاگردان شیخ اَبی علی بن شیخ اَبی جعفر طوسی است. و به نقل از منتجب الدین ادامه می دهد که این شخصیت فرزانه از محدثین جلیل القدر و مورد اطمینان است. او کتاب بشارة المصطفی لشیعة المرتضی را در ۱۷ بخش به رشته تحریر درآورده است.^۲

۲- مشایخ و شاگردان

عماد الدین طبری از محضر بزرگانی زیادی بهره برده است مشایخ بی واسطه این عالم بزرگوار بیست نفر ذکر شده که با توحید مختلفات به چهارده نفر می رسند و عبارتند از:

۱- أبو البقاء إبراهيم بن الحسن البصری (العفیف).

۲- ابو البقاء البصری إبراهيم بن الحسين (الحسن) بن إبراهيم الزقا (الوفا) البصری (و علی الظاهر این دو یک نفر هستند)

۳- أبو اسحاق إسماعیل بن أبی القاسم أحمد الديلمی (الشیخ العالم - الفقیه).

۴- الجبار بن علی المعروف بحدقة الرازی.

۵- الحسن بن الحسين بن الحسن بن بابویه (الرئيس الأفقه الزاهد العالم - العابد).

۶- أبو علی الحسن بن أبی جعفر محمد بن الحسن الطوسی (الشیخ الفقیه المفید).

۷- سعد بن عمار (سامحه الله - رحمه الله).

۱ همان.

۲ امل الآمل، شیخ حر عاملی، ج ۲، ص ۲۳۱. الشیخ الامام، عماد الدین محمد ابن أبی القاسم بن محمد بن علی الطبري الآملی الکجی: فقیه، ثقة، قرأ علی الشیخ اَبی علی بن الشیخ اَبی جعفر الطوسی، وله تصانیف، منها: کتاب الفرج فی الاوقات، والمخرج بالبینات، شرح مسائل الذریعة، قرأ علیه الشیخ الامام قطب الدین أبو الحسن الراوندی، وروی لنا عنه

- ۸ - سعید بن محمد بن أحمد الثقفی أبو غالب.
 - ۹ - سلیمان بن احمد بن ایوب اللخمی (فیما کتب الینا من اصفهان ، والظاهر انه لیس من شیوخه).
 - ۱۰ - أبو القاسم علی بن محمد بن علی (والده رحمه الله).
 - ۱۱ - أبو یقظان عمار بن یاسر.
 - ۱۲ - أبو البرکات عمر بن ابراهیم بن حمزة الحسینی.
 - ۱۳ - أبو البرکات محمد بن ابراهیم بن محمد بن محمد بن حمزة الحسینی الزیدی (الشیخ الشریف) (و ظاهرا با ابو البرکات عمر بن ابراهیم متحد هستند)
 - ۱۴ - محمد بن أحمد بن شهریار الخازن (الشیخ الامین). (خازن مرقد امیرالمؤمنین و راوی کتاب شریف صحیفه سجادیه)
 - ۱۵ - أبو جعفر محمد بن أبی الحسن بن عبد الصمد.
 - ۱۶ - أبو جعفر محمد بن أبی الحسین بن عبد الصمد التیمی.
 - ۱۷ - أبو جعفر محمد بن الحسن بن عبد الصمد التیمی (و علی الظاهر این سه عنوان، یک نفر هستند)
 - ۱۸ - أبو النجم محمد بن عبد الوهاب بن عیسی الرازی (الشیخ الفقیه السعید).
 - ۱۹ - محمد بن علی بن قرواش التیمی (الشیخ الادیب).
 - ۲۰ - یحیی بن محمد بن الحسین بن عبد الله الجوانی الطبری (السید الامام الزاهد)
- عالم بزرگوار عماد الدین طبری(رحمه الله علیه) همچنین دانشمندان و نخبگان زیادی تربیت و به جهان اسلام تقدیم نموده که عبارتند از:

- ۱ - الشیخ الثقة الجلیل قطب الدین أبو الحسین سعید بن هبة الله الراوندی ، المتوفی سنة ۵۷۳ هـ
- ۲ - الشیخ عربی بن مسافر العبادی الحلّی .
- ۳ - شمس الدین أبو الحسن یحیی بن الحسن بن الحسین بن علی بن محمد بن البطریق الأسدی الحلّی .

- ۴ - الشيخ الجليل أبو عبدالله محمد بن جعفر بن علي بن جعفر المشهدي ، مؤلف كتاب المزار المشهور
- ۵ - الشيخ أبو الفضل سديد الملة والدين شاذان بن جبرئيل بن إسماعيل بن أبي طالب القمي
- ۶ - السيد أبو الحسن بهاء الشرف محمد بن الحسن بن أحمد بن علي بن محمد بن عمر بن يحيى العلوي ، الراوي للصحيفة السجادية .
- ۷ - الشيخ فخر الدين أبو عبدالله محمد بن إدريس الحلّي ، صاحب كتاب السرائر
- ۸ - الشيخ أبو عبدالله محمد بن علي بن شهر آشوب السروي المازندراني
- ۹ - عميد الرؤساء هبة الله بن أحمد بن أيوب
- ۱۰ - العالم الصالح الشيخ حسين بن محمد السوراوي
- ۱۱ - السيد العالم الفقيه جمال الدين الرضا بن أحمد بن خليفة الجعفري الآدمي
- ۱۲ - السيد النقيب الفاضل أبو الفضائل الرضا بن أبي طاهر بن الحسن بن مانكديم الحسيني
- ۱۳ - الشريف أبو الفتح محمد بن محمد بن الجعفرية العلوية الطوسى الحسيني الحائري
- ۱۴ - السيد شمس الدين علي بن ثابت بن عصيدة السوراوي
- ۱۵ - الشيخ أبو الفرج علي ابن الإمام قطب الدين الراوندي
- ۳- ميراث علمی مؤلف

بررسی تألیفات عماد الدین طبری نشان می دهد که مؤلف به میزان بسیار زیادی نسبت به پیروی از ائمه اطهار علیهم السلام التزام و تعبد دارد؛ چرا که تألیفات هر کس نشان دهنده انگیزه و تراوشات فکر و عقاید اوست. طبری کتاب های

بسیار مهمی تالیف و تدوین کرده است که در نوع خود کم نظیر یا بی بدیل می باشند و به عنوان منابع مهم و دست اول دانشمندان متاخر مثل شهید ثانی و علامه مجلسی به شمار رفته اند. اما آنچه به دست ما رسیده عبارتند از:

۱- بشارة المصطفی صلی الله علیه و آله لشیعة المرتضی علیه السلام این کتاب مشهورترین کتاب طبری است و در آن مباحثی بسیار ارزشمند از روایات پیامبر صلی الله علیه و آله آمده و افضلیت و احقیت شیعه را از زبان پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله اثبات کرده است. ۲- الزهد و التقوی، که تاریخ تألیف آن قبل از بشارة المصطفی است و در بشارة المصطفی به آن ارجاع داده است. ۳- شرح مسائل الذریعه که شرح کتاب الذریعه الی اصول الشریعه سید مرتضی است؛ ۴- الفرج فی الأوقات و المخرج بالبینات و... ۵- مختصر المصباح که تلخیص کتاب المصباح المتهدد شیخ طوسی است.

ب) معرفی کتاب و اعتبار سنجی آن

در بسیاری از منابع از جمله الذریعه نام این کتاب بشاره المصطفی لشیعه المرتضی آمده،^۲ ولی ابن شهر آشوب از این کتاب با عنوان «البشارات» یاد می کند^۳ برخی از محدثان اهل سنت نام کتاب را «بشارة المصطفی فی بیعة المرتضی» و «بشارة المصطفی بشیعة المرتضی» ذکر کرده اند.^۴

۱- موضوع کتاب

موضوع آن، اثبات امامت ائمه اطهار علیهم السلام، منزلت و درجات شیعه و کرامات اولیاء الهی و پیروان ائمه اطهار علیهم السلام می باشد. این کتاب یکی از مهم ترین منابع اسلامی است و همچنانکه از نامش پیداست، در اثبات حقانیت مذهب شیعه از کلام پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می باشد.

۱ موسوعه طبقات الفقهاء، جعفر سبحانی، ج ۶ ص ۲۹۲

۲ الذریعه، تهرانی، ج ۳، ص ۱۱۷

۳ معالم العلماء، ابن شهر آشوب، ۱۵۴

۴ لسان المیزان، عسقلانی، ۱۳۹۰ق، ج ۱، ص ۴۲۹. ج ۲، ص ۲۶۵

آقا بزرگ طهرانی در الذریعه درباره موضوع این کتاب می‌گوید که این کتاب، کتابی است روایی در بیان منزلت تشیع و درجات شیعه و کرامات اولیاء و ثواب‌ها و درجاتی که شیعه نزد خداوند دارد، که اساساً کتابی بزرگ و دارای هفده بخش بوده، متأسفانه بسیاری از آن مفقود شده و تنها یازده بخش از کتاب باقی مانده است^۱

۲- سبک کتاب

کتاب بشاره المصطفی از منابع مورد اعتماد علمای شیعه است که توسط عماد الدین قاسم طبری آملی، به نحو شایسته ای تدوین شده است. در این اثر، مؤلف تمام روایات کتاب را با اسناد آنها به طور کامل ثبت کرده و هیچ سندی را حذف نکرده است.

۳- انتساب کتاب به مؤلف

انتساب کتاب بشاره المصطفی به طبری و تطابق نسخه موجود با اصل کتاب، قطعی است^۲ این منبع غنی معارف اهل بیت علیهم السلام از زمان تألیف تاکنون (حدود ۹ قرن) مورد توجه دانشمندان و متکلمان امامیه قرار داشته و از این گنجینه معنوی استفاده کرده اند. قطب راوندی، سید ابن طاووس، شیخ حر عاملی و بسیاری از مشاهیر علما، از این کتاب بهره برده اند. امروزه نیز هیچ محقق شیعی، در دفاع از اعتقادات شیعه و دفع شبهات از آن، بی نیاز نیست.^۳ صاحب وسائل طرق معتبری برای این کتاب نقل کرده است که نشان می‌دهد مؤلف این کتاب عالم بزرگوار عماد الدین طبری است.

۴- فواید کتاب

این کتاب بسیار نفیس است و فوائد بسیاری دارد این کتاب، همچنین به دلیل دربرداشتن اسناد تازه و به‌ویژه نام بردن از شماری از عالمان شیعی ایران^۴ در قرنهای پنجم و ششم قمری اهمیت دارد و از این نقطه نظر نیز همواره مورد عنایت بوده است. از مطالب ویژه این کتاب می‌توان به نقل زیارت اولین زائر کربلا (جابر همراه عطیه عوفی) اشاره کرد که به طور مسند و با تفصیل گزارش شده است. همچنین در این کتاب برخی از فضایل امیرالمومنین علی علیه السلام از زبان منصور داوینقی نقل شده است.

۱ الذریعه، طهرانی، ج ۳، ص ۱۱۷.

۲ توثیقات عام و خاص، محمد کاظم سنایش، ص ۵۰

۳ آشنایی با منابع دست اول شیعه (بشاره المصطفی لشیعه المرتضی)، عبدالکریم پاک نیا، مجله مبلغان، شماره ۱۰۷

۴ مانند روایات ابو عبد الله العلوئی و ابو البرکات زیدی و امثال آنان

۲- نظریه توثیق راویان کتاب بشاره المصطفی

۱-۲- مستند نظریه

عبارت طبری در مقدمه کتاب خود، مبنای این توثیق عام است. او در مقدمه خود نوشته است: «و سمیته بکتاب بشاره المصطفی لشبیه المرتضی صلوات الله علیهم، و لا أذكر فيه إلا المسند من الأخبار عن المشايخ الكبار و الثقات الأخيار، و ما أبتغى بذلك إلا رضا الله و الزلفی والدعاء من الناظر فيه، و حسن الثناء و القربى إلى خير الوری من أهل العبا و من طهرهم الله من أئمة الهدی صلوات الله علیهم»^۱

مستند توثیق همین عبارت «و لا أذكر فيه إلا المسند من الأخبار عن المشايخ الكبار و الثقات الأخيار»^۲ است. یعنی در این کتاب، تنها از اخبار مسندی یاد کرده‌ام که از مشایخ بزرگ و ثقات نیک نقل شده است.

۲-۲- بررسی و ارزیابی نظریه

در این جا به بررسی پنج اشکال وارده بر نظریه مستند توثیق سلسله راویان مذکور در اسناد کتاب بشاره المصطفی پرداخته می شود.

الف) اشکال اول: دلالت و گستره شمول مستند توثیق

اشکال شده است که مستند توثیق، تنها مشایخ بی واسطه مصنف را در بر می گیرد و راویان واقع در زنجیره اسناد در دایره و گستره شمول مستند توثیق نخواهند بود. اما این اشکال از دو جهت وارد نیست، زیرا همراه بودن عبارات «المشايخ الكبار» و «الثقات الأخيار» با «الف و لام» نشانگر عمومیت است و از سوئی دیگر، مسند بودن احادیث کتاب که طبری بدان توجه داشته است، خود نشان می دهد که مراد او، تمامی راویان سند است. زیرا از سخن طبری در مقدمه کتاب، چنین بر می آید که او احادیث مُرسَل را نقل نمی کند. بنا بر این، با در نظر گرفتن عبارت مقدمه کتاب، به تنهایی، دیگر نمی توان ادعا کرد که مستند توثیق، تنها مشایخ بدون واسطه مصنف را در بر می گیرد.

ب) اشکال دوم: تشکیک در اعتبار مصنف

تشکیک در اعتبار مولف مردود است، زیرا مصنف کتاب همان أبو جعفر عماد الدین محمد بن أبی القاسم محمد بن علی الطبری الآملی الکنجی، یکی از شاگردان أبی علی بن الشیخ أبی جعفر الطوسی است و شیخ

۱ بشاره المصطفی، ص ۱ (مقدمه)

۲ همان، ص ۱ (مقدمه)

حر عاملی در توصیف ایشان فرموده است: وهو ثقة فقیه ومن الأجلّاء البتّه دانشمندانی با نام عمادالدین طبری میان علمای شیعه و سنی فراوان است که نباید با این دانشمند بزرگ اشتباه شوند. افراد هم نام ابو جعفر طبری عبارتند از: ۱- عمادالدین حسن بن علی طبری؛ ۲- عمادالدین کیاهراسی طبری شافعی نوینسده کتاب احکام القرآن.

ج) اشکال سوم: اشکال آیت الله خویی

آیت الله خویی، در باره دلالت عبارت طبری در مقدمه، سکوت پیشه کرده، اما اعتبار آن را مورد تشکیک قرار داده است. به باور مرحوم خویی، طبری از متأخران است و توثیق متأخران در باره راویان غیر معاصر خود، اعتباری ندارد؛ زیرا آرای رجالی اینان، بر اساس حدس و اجتهاد است، نه حس.

در پاسخ، باید گفت که اولاً باید تبیین کرد ملاک تشخیص متقدمان و متأخران چیست؟ یعنی به عبارتی دیگر با چه معیاری می توان متقدمان و متأخران را از یک دیگر تمییز و تشخیص داد؟ ثانیاً مناط و معیار در اعتبار توثیق و عدم اعتبار آن چیست؟ بنابراین ما هیچ معیار دقیقی برای مرزبندی و تشخیص متقدمان و متأخران نداریم از سویی دیگر طبری، از شاگردان ابو علی، پسر شیخ طوسی است و از این رو، امکان دارد که از راه حس و اخبار، به توثیق راویان، دست پیدا کرده است.

در واقع، اساس این اشکال بر مبنای ویژه مرحوم خویی در حجیت آرای رجالی نهفته است در حالیکه براساس دیدگاه اقرب به صواب، در حجیت آرای رجالی (وثوق و اطمینان)، میان متقدمان و متأخران در این زمینه تفاوتی وجود ندارد.

پس خلاصه و نتیجه آن که می توان وثاقت مشایخ مستقیم طبری در کتاب بشاره المصطفی را پذیرفت و اشکال آیت الله خویی وارد نیست.

د) اشکال چهارم: وجود راویان ضعیف

بررسی سند روایات کتاب، بشاره المصطفی نشان می دهد که در سندهای روایات آن، راویان سنی وجود دارد و نقل از راویان عامی مسلک به دو صورت قابل بررسی است.

بخش اول: گاه تمامی رجال سندی از اهل سنت بوده و طبری خود نیز این نکته را یادآوری کرده است. چنانچه مصنف در پاره‌ای موارد، به وثاقت راویان سنی تصریح می‌کند و گاه از این کار، تن می‌زند. برای نمونه، پس از نقل حدیث نبوی «خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِ مِنْ بَعْدِي» می‌نویسد: وَرَوَاهُ هَذَا الْخَبَرِ كُلُّهُمْ مِنْ ثَقَاتِ الْعَامَّةِ^۱.

برای نمونه در حدیث دیگر آورده است؛ قَالَ: أَخْبَرَنَا الشَّيْخُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ شَهْرِبَارٍ الْخَازِنُ قَالَ: أَخْبَرَنَا الشَّرِيفُ أَبُو الْحَسَنِ زَيْدُ بْنُ النَّاصِرِ الْعَلَوِيُّ قَالَ: أَخْبَرَنَا الشَّرِيفُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْعَلَوِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْكِنَانِيُّ الْمَقْرِيُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمُخْلِصُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو حَامِدٍ مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ الْحَضْرَمِيُّ أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ شُعَيْبٍ السَّمْسَارُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ قَيْسِ بْنِ مُعَاوِيَةَ الْبَصْرِيُّ الزَّعْفَرَانِيُّ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: إِنَّ أَوْلَ كَرَامَةِ الْمُؤْمِنِ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى أَنْ يَغْفِرَ لِمَشِيئِهِ^۲.

در این حدیث أبو حامد محمد بن هارون الحضرمی، محمد بن عمر، ابو هريره توسط علمای اهل تسنن توثیق شده اند: ذهبی در توصیف أبو حامد محمد بن هارون الحضرمی می‌نویسد:

المُحَدَّثُ، الثَّقَّةُ، الْمُعَمَّرُ، الإِمَامُ، أَبُو حَامِدٍ مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمِيدِ الْحَضْرَمِيِّ، الْبَغْدَادِيُّ، مِنْ بَقَايَا الْمُسْتَدِينِ^۳.

به نظر می‌رسد که نویسنده، این احادیث را تنها به عنوان مؤید و از باب «الفضل ما شهدت به الاعداء» آورده است. نکته مهم و قابل توجه اینکه راویان سنی موجود در اسناد در نزد علمای اهل تسنن جزو ثقات محسوب می‌شوند و مولف به آن هم اشاره کرده است. بنابراین راویان این احادیث در دایره توثیق عام نمی‌گنجد.

قسم دوم: در برخی موارد هم برخی از راویان سند، نه تمامی آن‌ها، عامی مسلک‌اند و در میان آن‌ها کسانی چون ابو هریره، عایشه و عبد الله بن عمر دیده می‌شوند که توثیق او، این‌ها را نیز در بر نمی‌گیرد^۴. زیرا با مقدمه کتاب یعنی نقل از ثقات الاخیار منافات دارد بنابراین وجود راویان ضعیف در اسناد این کتاب نظریه توثیق را نقض می‌کند.

(و) اشکال پنجم: وجود روایات مرسل

۱ بشاره المصطفی، طبری ص ۳۹

۲ همان، ص ۱۷

۳ کتاب سیر أعلام النبلاء ذهبی، ص ۲۵

۴ بشاره المصطفی، طبری، ص ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۵۶، ۵۷ و ۲۴۲

روایات موجود در چهار فصل از کتاب بشاره المصطفی لشبیه المرتضی با اسناد کامل و به صورت مُسند نقل شده است، اما در بقیه فصول روایات مرسل نقل شده است و شاید این کار نسخه برداران باشد.^۱ در عین حال کثرت روایات مرسل در این کتاب نظریه مستند توثیق را نقض می کند، زیرا روایات مرسل در اسناد این کتاب بسیار است.

نتیجه

گرچه عبارت طبری در مقدمه کتاب بشاره المصطفی «وَلَا أُذْكَرُ فِيهِ إِلَّا الْمُسْنَدُ مِنَ الْأَخْبَارِ عَنِ الْمَشَائِخِ الْكِبَارِ وَالثَّقَاتِ الْأَخْيَارِ» نشان می دهد که تمامی روایان موجود در اسناد کتاب خود را توثیق کرده است اما به نظر می رسد قصد مصنف توثیق کردن همه روایان سلسله اسناد کتاب نیست و به احتمال زیاد مقصود مصنف (از عبارت مقدمه) این است که روایاتش را از مشایخ معروف و روایان اهل ثقه نقل کند که مورد اعتماد اوست نه اینکه بخواهد تمام روایان موجود در سلسله اسناد کتاب را توثیق کند انصاف این است اشکالاتی مانند کثرت نقل از ضعفا بر این کتاب وارد نیست در عین حال وجود موارد نقض مانند برخی روایان عامی مسلک و ضعیف در سلسله اسناد این کتاب و وجود روایات مرسل، پژوهشگر را به ناچار به این نتیجه می رساند که گستره توثیق را به مشایخ مستقیم طبری، منحصر سازد تا بتواند معنایی درست برای عبارت او یافت شود. مشایخ بدون واسطه طبری در کتاب، بیست عنوان هستند که پس از توحید مختلفات، به چهارده عنوان تقلیل پیدا می کنند.

منابع

احمد بن علی، ابن حجر عسقلانی، لسان المیزان، موسسه الاعلمی للمطبوعات، بیروت، ۱۴۰۶ ق

جعفر سبحانی تبریزی، موسوعه طبقات الفقهاء، موسسه امام صادق علیه السلام، قم، ۱۳۷۶ ش

حرعاملی، شیخ محمد حسن، أَمَلُ الْأَمَلِ فِي عُلَمَاءِ جَبَلِ عَامِلٍ، مكتبة الاندلس، ۱۳۸۵ ش

سید ابوالقاسم، خوئی، معجم رجال الحديث و تفصیل طبقات الرواه، مرکز نشر الثقافة الإسلامية فی العالم، ۱۳۹۰

عبدالکریم، پاک نیا، آشنایی با منابع دست اول شیعه (بشاره المصطفی لشیعه المرتضی)، ، مجله مبلغان، سال ۱۳۸۷

طبری، عمادالدین ابوجعفر محمد، بشارة المصطفی لشیعة المرتضی، طبری، تحقیق جواد قیومی اصفهانی. چاپ جامعة مدرسین قم، ۱۴۲۰ق

محمد بن احمد، ذهبی، سیر أعلام النبلاء، موسسه الرساله، بیروت، ۱۴۱۴ ق

محمد کاظم، ستایش، توثیقات عام و خاص، دانشگاه علوم قرآن و حدیث قم، سال ۸۷

محمد بن علی، ابن شهر آشوب مازندرانی، معالم العلماء فی فهرست کتب الشیعة و أسماء المصنفین منهم قدیماً و حدیثاً، مطبعة الحیدریه، نجف، ۱۳۸۰ق

محمد محسن، آقا بزرگ تهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة. نشر دار الأضواء، بیروت، ۱۴۰۳ ق